

Andrzej Czop

Przemoc seksualna wobec dzieci oraz programy prewencyjne realizowane w Polsce

---

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 14, 48-59

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Czop

**PRZEMOC SEKSUALNA WOBEC DZIECI
ORAZ PROGRAMY PREWENCYJNE
REALIZOWANE W POLSCE**

Przemoc wobec dzieci jest poważną patologią społeczną i bez względu na konteksty kulturowe i normatywne ma charakter destruktywnych zachowań zarówno poszczególnych ludzi jak i całych grup społecznych¹. W generalnym ujęciu zjawiska przemocy wobec dziecka, patologią społeczną jest każde zamierzone lub nieświadome działanie dorosłego człowieka, społeczeństwa bądź państwa negatywnie wpływające na zdrowie, kondycję psychiczną bądź społeczny rozwój dziecka. Przemoc ta z reguły nie jest dziełem przypadku lecz wynikiem społecznych schematów relacji i postępowania z dzieckiem. Zgodnie z zaprezentowaną definicją miliony dzieci na całym świecie są ofiarami przemocy, a ich słuszne prawa nie są respektowane przez dorosłych². Niestety często pojawia się problem rozbieżności pomiędzy pojęciami „patologia społeczna” i „przemoc wobec dzieci” co bywa wynikiem różnic kulturowych i społecznych. To co określone grupy uznają za krzywdzące dzieci inne akceptują, a nawet zalecają jako metodę wychowawczą. Badania wskazują, że w krajach o wyższym jest poziomie demokratyzacji życia społecznego przemoc wobec dzieci traktowana jest jako problem społeczny. Uznają one bowiem konieczność traktowania najmłodszych w sposób podmiotowy uznając ich za pełnoprawnych obywateli, którzy wymagają takiego samego poszanowania jak osoby dorosłe.

Jednakże bez względu na poglądy religijne, tradycje, ustrój społeczno ekonomiczny czy poziom zaawansowania technologiczno- naukowego zdecydowana większość społeczności na

---

¹ V. Kavolis, *Comparative perspectives of social problems*, Boston 1989

² B. Hołyst, *Kulturowy i społeczny kontekst przestępczości wobec dzieci*, w: B. Hołyst (red.) *Ochrona dziecka. Teoria i Praktyka.*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2005

świecie uznaje nadużycia seksualne wobec dzieci za ewidentną formę przemocy i za zachowanie patologiczne, które jest powszechnie potępiane i rodzi konsekwencje związane z odpowiedzialnością karną.

Nadużycie seksualne zostało zdefiniowane jako występujące bądź potencjalne, seksualne wykorzystywanie dziecka lub nastolatka. Dziecko może być krewnym sprawcy albo osobą od niego zależną. „Termin *wykorzystywanie seksualne* oznacza włączenie zależnych i niedojrzałych dzieci i nastolatków w aktywność seksualną, której oni nie rozumieją w całej pełni, na którą nie są w stanie wyrazić zgody i która narusza społeczne tabu związane z rolami w rodzinie (...)”³.

Według Lwa Starowicza (1992), błędem jest stereotyp, że nadużyć seksualnych wobec dzieci dokonują osoby zaburzone psychicznie. Według niego, sprawcami najczęściej są osoby, których nigdy nie posądzono by o zaburzenia seksualne lub psychiczne⁴. Susan Forward w książce pt. *Toksyczni Rodzice* wyraziła opinię, że wśród różnych form krzywdzenia jednostki wykorzystywanie seksualne dzieci wydaje się prawdziwie dziełem szatana. Przemoc seksualna wobec dzieci budzi powszechną odrazę, jest jednym z tych niehumanitarnych, okrutnych zdarzeń, z jakimi ciężko się pogodzić, ciężko je zrozumieć⁵. Jedną z najbardziej popularnych, definicji przemocy wobec dziecka jest definicja sformułowana przez Schechtera i Roberge’a, określająca „wykorzystywanie seksualne dziecka jako wciąganie zależnego, niedojrzałego rozwojowo i niezdolnego do wyrażenia pełnej zgody dziecka albo osoby w okresie dorastania w seksualną aktywność naruszającą społeczne tabu oraz zasady życia rodzinnego”⁶. Zdaniem Tomasza Zielińskiego, Izabelli Sirko i Ryszarda Poręby pod pojęciem nadużycia seksualnego rozumie się wciąganie dziecka przez osobę seksualnie dojrzałą w jakąkolwiek aktywność,

---

³ Nikodemka, Przemoc wobec dzieci – przegląd badań, „Niebieska Linia”, nr 4/2000.

⁴ Lew-Starowicz Z., *Przemoc seksualna*, Jacek Santorski & CO, Warszawa 1992..

⁵ S. Forward, *Toksyczni rodzice*, Świat Książki – Bertelsman Media, Warszawa 2009.

⁶ I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994, s. 41–42.

z zamiarem seksualnego pobudzenia drugiego człowieka, obejmującą zarówno stosunek płciowy, jak i dotykanie, eksponowanie genitaliów, pokazywanie materiałów pornograficznych oraz rozmowy na tematy seksualne w erotyczny sposób⁷. Różne aspekty przemocy seksualnej łączy w sposób wyczerpujący definicja proponowana przez Standing Committee on Sexually Abused Children. Zgodnie z nią, za dziecko wykorzystane seksualnie można uznać każdą jednostkę w wieku bezwzględnej ochrony (wiek ten określa prawo danego państwa), którą osoba dojrzała seksualnie naraża na jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, w celu seksualnego zaspokojenia. Należy podkreślić, że seksualna aktywność pomiędzy dorosłym a dzieckiem traktowana jest zawsze jako nadużycie⁸.

W literaturze przedmiotu obok „przemocy seksualnej wobec dzieci” stosuje się zamiennie takie terminy jak: „wykorzystywanie seksualne”, „krzywdzenie seksualne”, „molestowanie seksualne” czy też „nadużycie seksualne”.

Nadużycia seksualne wobec dzieci popełniane są od bardzo dawna. Jednakże dopiero od kilkunastu lat przestały one być tematem tabu i stały się przedmiotem zainteresowania szerokiej opinii publicznej, tematem badań naukowych, opracowań, publikacji, filmów i reportaży. Zjawisko to bulwersuje społeczeństwo i powoduje coraz większe zainteresowanie zarówno instytucji rządowych, jak też samorządów i organizacji pozarządowych, które w ramach swoich możliwości i kompetencji podejmują różnego rodzaju działania. Przemoc seksualna stosowana wobec dzieci i młodzieży dotyczy wszystkich grup społecznych, a nie tylko rodzin patologicznych.

Ujawnianie przypadków nadużyć seksualnych wobec dzieci jest jednym z najtrudniejszych zadań, jakie stoją obecnie przed policją. Różnorodne działania podejmowane przez policję, instytucje i organizacje pozarządowe, uświadamiające potrzebę zgłaszania przestępstw o charakterze seksualnym, szczególnie

---

⁷ T. Zieliński, I. Sirko, R. Poręba, Nadużycia seksualne u dzieci, „Ginekologia Praktyczna” 2003, 11, 4, s. 19–22.

⁸ S. Kluczyńska, Przemoc seksualna wobec dzieci, „Niebieska Linia”, nr 3/2002.

gdy ich ofiarami są małoletni, przyniosły bardzo dobre rezultaty. Przestępczość tego rodzaju przestała wreszcie być problemem głęboko skrywanym.

Niewątpliwie przyczyną gwałtownego wzrostu statystycznego tego rodzaju przestępstw jest nie tyle wzrost częstotliwości ich popełniania, lecz przede wszystkim podniesienie świadomości prawnej i wiktymologicznej społeczeństwa. Przemiany społeczne, które dokonywały się na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, spowodowały, że ofiary przestępstw seksualnych zaczęły zgłaszać tego typu przypadki organom ścigania.

Należy przypuszczać, że w ciągu ostatnich lat w Polsce zmniejszyła się tzw. „ciemna liczba” tego rodzaju przestępstw, gdyż ich ofiary – posiadając większą świadomość prawną i mając większe zaufanie do organów ścigania – coraz częściej decydują się na zgłaszanie policji tego rodzaju zdarzeń.

Szczególnie niepokojący jest jednak fakt, że niemal 50% pokrzywdzonych we wszystkich kategoriach przestępstw na tle seksualnym stanowią małoletni. Wynika stąd, że dzieci i młodzież są grupą szczególnie narażoną na stanie się ofiarą tego rodzaju przestępstw, dlatego właśnie do nich policja kieruje działania prewencyjne i edukacyjne. Przeprowadzone analizy wskazują, że dzieciom – w prawie połowie przypadków – zagrożają osoby z rodziny bądź z ich najbliższego otoczenia. W przypadku wykorzystywania seksualnego dziecka przez członka rodziny, sytuacja jest bardziej złożona, gdyż obowiązek zgłoszenia przestępstwa należy tu do osoby dorosłej (rodzica, opiekuna prawnego), która niejednokrotnie związana jest emocjonalnie i materialnie ze sprawcą.

Stosunkowo nowym zagrożeniem jest dynamiczny rozwój nowych technologii, a zwłaszcza Internetu, z którego już w 2000 roku regularnie korzystało na świecie 28 mln dzieci, z czego 6,2 mln w samej Europie. Właśnie wówczas dostrzegając zagrożenia pornografią zwłaszcza dziecięcą, w USA przeprowadzono wielki sondaż na reprezentatywnej grupie 1501 dzieci w wieku od 10 do 17 lat, korzystających regularnie z Internetu. W wyniku tych badań stwierdzono następujące formy wykorzystywania dzieci za

pomocą tego medium: propozycje kontaktu seksualnego, rozmowy na temat seksu, agresywne propozycje, którym towarzyszy kontakt poza Internetem, których celem jest zaaranżowanie spotkania z dzieckiem, prezentacja materiałów pornograficznych. Okazało się, że w ciągu roku aż 20 procent dzieci otrzymało propozycję o charakterze seksualnym, 3 procent było adresatem agresywnej propozycji seksualnej, 25 procentom zaprezentowano treści pornograficzne. Badania te wykazały, że aż ¼ badanych przeżyła w wyniku tych działań silny stres⁹. Podobne badania zostały przeprowadzone na zlecenie Rady Europy. Okazało się, że aż 24 procent najmłodszych oglądało w sieci niechciane treści pornograficzne. 86 procent dzieci będących na tzw. „czacie” otrzymało propozycje bezpośrednich osobistych spotkań w realu. Są to dane, które muszą budzić niepokój zwłaszcza dzisiaj, kiedy dostęp do Internetu ma już charakter powszechny, a ilość dostępnych portali z treściami pornograficznymi gwałtownie wzrasta.

Rozumiejąc wagę problemu, jakim jest przemoc seksualna stosowana wobec dzieci i młodzieży, Komenda Główna Policji opracowała „Koncepcję działań policyjnych ukierunkowanych na zwalczanie przestępczości godzącej w wolność seksualną i obyczajność małoletnich”.

Dokument ten zawiera katalog zadań do wykonania w Komendzie Głównej Policji oraz propozycję działań dla Komend Wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji, Komend Powiatowych, Komend Miejskich i Komend Rejonowych Policji. Działania te mają różnorodny charakter: profilaktyczny, edukacyjny, informacyjny, pomocowy, a także ukierunkowany na podniesienie skuteczności ujawniania i ścigania przestępstw.

1. Decyzją Komendanta Głównego Policji nr 488 z dnia 05.09.2006 roku w KGP powołany został Centralny Zespół Do Walki Z Handlem Ludźmi, Pedofilią i Pornografią Dziecięcą. Do jego zadań w przedmiotowym zakresie należy między innymi koordynacja i nadzór nad

---

⁹ Ł. Wojtasik, Pedofilia i pornografia dziecięca w Internecie „Dziecko krzywdzone” 2003, nr 2, s. 54-71.

działalnością zespołów do walki z pedofilią i pornografią dziecięcą powołanych w KWP/KSP, w obszarze zwalczania przestępczości pedofilskiej (w postaci bieżącego nadzoru nad formami pracy operacyjnej prowadzonymi przez zespoły wojewódzkie czy udzielania im niezbędnej pomocy, zwłaszcza w wymiarze międzynarodowym), udział w organizowaniu międzynarodowych operacji mających na celu zwalczanie przestępczości związanej z pedofilią i pornografią dziecięcą.

2. W KWP i KSP powołane zostały w tym celu Wojewódzkie Zespoły Do Walki z Handlem Ludźmi, Pedofilią i Pornografią Dziecięcą. Do ich najważniejszych zadań należy zaliczyć prowadzenie rozpoznania w zakresie zjawisk i zdarzeń dotyczących zagadnienia pedofilii i pornografii dziecięcej, prowadzenie postępowań przygotowawczych i spraw operacyjnych w przedmiotowym zakresie z wykorzystaniem istniejącego funduszu operacyjnego, prowadzenie rozpoznania w środowisku internetowym – komunikatory, czaty, forum i listy dyskusyjne oraz udział w międzynarodowych operacjach związanych z pedofilią i pornografią dziecięcą.

Policja prowadzi bieżący monitoring stron internetowych pod kątem treści, które naruszałyby przepisy prawa. Weryfikowane są także zgłoszenia i sygnały od stowarzyszeń, fundacji oraz osób prywatnych, które przekazują informacje na temat stron internetowych z treściami zakazanymi prawem. KGP w celu zdiagnozowania potencjalnych możliwości ustalania użytkowników końcowych popełniających przestępstwa z wykorzystaniem sieci TOR nawiązała współpracę z Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz CERT NASK.

Od 2008 roku policja dysponuje specjalnymi oprogramowaniami umożliwiającymi monitoring Internetu, rozpowszechniania i ściągania pornografii dziecięcej w sieci. Zasada ich funkcjonowania sprowadza się do ujawniania w sieciach peer2peer (służących do bezpośredniej wymiany plików) użytkowników

udostępniających lub rozpowszechniających pliki, zawierające treści o charakterze niedozwolonym, w tym pornografię dziecięcą. Dlatego też kolejne operacje ogólnokrajowe realizowane są cyklicznie wraz z wynikami ustaleń dokonanych na podstawie użycia wyżej wymienionych programów. Dotyczy to zarówno ustaleń obejmujących użytkowników krajowych, jak i zagranicznych, wobec których materiały są systematycznie przekazywane właściwym, obcym organom ścigania, zgodnie z właściwością terytorialną. Np. w ramach operacji „SIMONE” (przeprowadzonej w skali ogólnopolskiej w dniu 03.09 i 14.10 2008 roku) ustalonych zostało kilkuset użytkowników Internetu, rozpowszechniających treści pedofilskie, z kilkunastu państw z całego świata. Do organów ścigania tych krajów stosowna dokumentacja wraz z materiałem dowodowym została przekazana przez INTERPOL.

Efektem wieloletniej współpracy policji z innymi podmiotami, w zakresie profilaktyki zagrożeń w obszarze wykorzystywania seksualnego dzieci jest wzrost świadomości zarówno dzieci, jak i ich rodziców. Policja uczestniczy w kampaniach realizowanych przez Fundację „Dzieci Niczyje” i „KIDPROTECT”: „Dziecko w sieci”, „Safer Internet”, „Dzień bezpiecznego Internetu”, „Jestem Wojtek”, „Zły Dotyk”. Celem podejmowanych działań jest ochrona dzieci przed szkodliwymi treściami w Internecie, a także wskazanie wzorów bezpiecznych zachowań, udostępnianie adresów organizacji i osób mogących pomóc ofiarom przestępstw. Bardzo dużą wagę policja przywiązuje do działań edukacyjnych w aspekcie technicznej ochrony przed szkodliwymi treściami i kontaktami w Internecie. Policja współuczestniczy w realizacji inicjatyw na rzecz pomocy ofiarom przemocy, np. policyjne telefony zaufania, świetlice socjoterapeutyczne, punkty konsultacyjne, centra interwencji kryzysowej. Prowadzi także bieżące rozpoznanie skali zjawiska, ujawniając rodziny patologiczne i osoby mogące generować potencjalne zagrożenie. Specjaliści do spraw nieletnich wnioskuje do sądów o podejmowanie stosownych działań w przypadku stwierdzenia

zaniedbywania obowiązków opiekuńczo-wychowawczych lub nadużywania władzy rodzicielskiej.

Jednostki policji współpracują także z mediami, poprzez które przekazują bieżące informacje na temat zagrożeń związanych z przemocą seksualną, informują o konsekwencji takich czynów, a także wskazują, gdzie zainteresowani mogą szukać pomocy i wsparcia. Policjanci podczas spotkań w szkołach przekazują rodzicom, nauczycielom i pedagogom informacje o zagrożeniach związanych z wykorzystywaniem seksualnym dzieci i realnych możliwościach uzyskiwania pomocy. Podczas spotkań z uczniami zwracają uwagę na zagrożenia związane z wykorzystywaniem seksualnym i propagują konieczność każdorazowego zgłaszania takich przypadków. Na co dzień podejmują czynności wobec sprawców przemocy seksualnej ukierunkowane głównie na ich odizolowanie od ofiar, tak, by zapewnić pokrzywdzonym poczucie bezpieczeństwa.

W ramach projektu unijnego DAPHNE II „Posłuchaj mnie – krzywdzone dziecko pod specjalną ochroną” funkcjonariusze policji szkolą się w rozpoznawaniu symptomów przemocy seksualnej i uczą się pracować z ofiarami. W terenowych jednostkach policji przeprowadzony został przegląd programów w zakresie edukacji, zapobiegania i ścigania przestępczości godzącej w wolność seksualną i obyczajność.

Programy szczególnie godne polecenia, po dokonaniu ich ewaluacji, umieszczono w internetowym „Banku Dobrych Praktyk”.

Przykładem interesującego programu edukacyjnego jest opracowany w KWP w Białymstoku program „Bezpieczny Przedszkolak”¹⁰, którego głównym celem jest ograniczenie liczby niebezpiecznych zdarzeń z udziałem dzieci. Współrealizatorami programu są: Kuratorium Oświaty w Białymstoku, Uniwersytet w Białymstoku i WORD w Białymstoku. Jednym z elementów programu są zajęcia „zły dotyk” mające na celu edukację ukierunkowaną na zapobieganie wykorzystywaniu seksualnemu małoletnich. Adresatami programu są dzieci w wieku 4–6 lat,

---

¹⁰ Zob. <http://www.edupress.pl/pdf/14/3206.pdf> (04.04.2011).

rodzice i opiekunowie oraz kadra pedagogiczna przedszkoli. Program ten uzyskał pozytywną opinię Fundacji „Dzieci Niczyje”.

W KWP w Olsztynie opracowano i przeprowadzono „działania zmierzające do zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci”. W ramach tego projektu stworzono procedury określające – obowiązek kontaktu dyżurnego z zespołem psychologów KWP, w przypadku przyjęcia zgłoszenia dotyczącego wykorzystywania seksualnego małoletniego. Wyposażono dyżurnych w informatory zawierające wykaz placówek pomocowych.

Wprowadzono obowiązkowe wykonywanie czynności z małoletnimi ofiarami w tzw. „niebieskich pokojach”. Uruchomiono bezpłatną, anonimową, linię telefoniczną, którą obsługiwali policyjni psycholodzy.

Przedstawiono w mediach działania policji oraz informację na temat zagrożeń związanych z ewentualnym zatajaniem tego rodzaju przestępstw i ich negatywnymi skutkami dla psychiki i rozwoju dziecka. Przeprowadzono także szkolenia dla policjantów w zakresie pierwszego kontaktu z małoletnią ofiarą przemocy seksualnej.

W KWP w Szczecinie wydział prewencji wspólnie z rzecznikiem praw dziecka przy TPD w Szczecinie oraz Miejskim Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej realizuje kampanię pod hasłem „Molestowanie – gwałt na miłości”. Dzieci uczone są bezpiecznych zachowań, a podczas spotkań z rodzicami udzielane są rady, jak o sprawach przemocy seksualnej rozmawiać z dziećmi i jak uchronić je przed nadużyciem seksualnym ze strony dorosłego. Najważniejszym celem akcji jest nauczenie dziecka asertywnych zachowań tak, aby dziecko:

- mówiło „nie” i próbowało odejść, gdy ktoś będzie chciał je wykorzystać lub zaproponuje coś, co wyda mu się podejrzane;
- nie bawiło się w miejscach odosobnionych, nie otwierało drzwi nieznanym;

- pamiętało o tym, żeby, gdy znajdzie się w niebezpieczeństwie, broniło się wszystkimi dostępnymi sposobami – ucieczką, krzykiem, płaczem;
- poinformowało odpowiednią osobę dorosłą, gdy zauważy jakiegokolwiek zachowanie seksualne, gdy poczuje się nieswojo, jeśli zauważy, że jego koleżankę lub kolegę spotyka tego typu nadużycie.

MSWiA koordynuje realizację rządowego programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań pod nazwą „Razem Bezpieczniej”. Ustanowiony on został Uchwałą Rady Ministrów Nr 218 z dn. 18 grudnia 2006 roku. Program zaplanowany został na lata 2007–2015, a na realizację jego zadań zabezpieczono w ramach rezerwy celowej, corocznie kwotę 3 milionów złotych. Głównym założeniem programu jest ograniczenie skali zjawisk i zachowań, które budzą powszechny sprzeciw i poczucie zagrożenia. Program ten łączy działania policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Podstawowym założeniem programu jest zachęcenie obywateli do nawiązania partnerskich relacji z policją oraz innymi instytucjami, powołanymi do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Zwalczanie przemocy, w tym seksualnej wobec dzieci, jest istotnym elementem tego programu.

Ważnym segmentem działań systemowych, których celem jest zwalczanie prostytucji wśród najmłodszych jest przyjęty przez Radę Ministrów w 2003 roku „Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży”. Realizacja programu, który koordynuje MSWiA potrwa 10 lat, a jego kluczowym elementem są procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją, w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością oraz demoralizacją. W ramach programu prowadzone są także działania polegające na propagowaniu informacji na temat konsekwencji zachowań ryzykownych. W ramach strategii powstrzymującej prowadzone są działania zwiększające liczbę

punktów informacyjnych, telefonów zaufania oraz dostępność do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego.

Wydaje się, że tylko takie, kompleksowe i programowe podejście do problematyki zapobiegania i zwalczania przemocy seksualnej wśród dzieci i młodzieży pozwoli na lepsze rozpoznanie i realne ograniczenie skali tego zjawiska.

Polska Policja, w swojej aktywności profilaktycznej, operacyjnej i wykrywczej, nie pozostaje już jedynym i osamotnionym podmiotem w walce z przestępcami seksualnymi, ale jest aktywnym i inspirującym uczestnikiem zorganizowanej koalicji na rzecz bezpieczeństwa najmłodszych.

Wskazane wyżej działania organizacyjne i programowe zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym znacząco zwiększają skuteczność działań na rzecz bezpieczeństwa najmłodszych, tworząc jednolity front wielu koalicjantów, których działania zabezpieczono także finansowym wsparciem ze strony państwa. Przemoc seksualna wobec dzieci stanowi częste przestępstwo w wielu nawet wysoko rozwiniętych cywilizacyjnie krajach i dlatego powinno być ujmowane w skali międzynarodowej w możliwie wielu aspektach.

Wydaje się, że przyjęte w Polsce rozwiązania mogą być rekomendowane jako modelowy system, który z powodzeniem może być realizowany także w innych państwach europejskich. W dobie powszechnej globalizacji problemy związane z przestępczością i patologiami społecznymi są podobne, a dobre projekty profilaktyczne mogą mieć walor nie tylko lokalny, ale uniwersalny. Przestępczość nie zna bowiem pojęcia granic. Dlatego też we współczesnej polityce bezpieczeństwa współpraca międzynarodowa, wzajemna wymiana informacji oraz doświadczeń jest bardzo istotna i decydująca o jej skuteczności.

Bibliografia

1. Forward S., *Toksyczni rodzice*, Świat Książki – Bertelsman Media, Warszawa 2009.
2. Hołyst B., *Kulturowy i społeczny kontekst przestępczości wobec dzieci* [w:] B. Hołyst (red.) *Ochrona dziecka. Teoria i Praktyka.*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2005.
3. Kavolis V., *Comparative perspectives of social problems*, Boston 1989.
4. Kluczyńska S., *Przemoc seksualna wobec dzieci*, „Niebieska Linia”, nr 3/2002.
5. Kmiecik-Baran K., *Młodość i przemoc*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
6. Lew-Starowicz Z., *Przemoc seksualna*, Jacek Santorski&CO, Warszawa 1992.
7. Nikodemaska S., *Przemoc wobec dzieci – przegląd badań*, „Niebieska Linia”, nr 4/2000.
8. Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994.
9. Ł. Wojtasik, *Pedofilia i pornografia dziecięca w Internecie* „Dziecko krzywdzone” 2003, nr 2
10. Zieliński T., Sirko I., Poręba R., *Nadużycia seksualne u dzieci*, „Ginekologia Praktyczna” 2003,